

HEINRICH WŁADYSŁAW – historyk filozofii, psycholog, ur. 9 I 1869 w Warszawie, zm. 30 VI 1957 w Krakowie.

Po ukończeniu w 1888 prywatnego gimnazjum W. Górskiego, studiował nauki matematyczno-przyrodnicze na politechnice w Zurichu (1889–1891), psychologię i filozofię na uniwersytecie w Monachium (1891–1893), następnie kontynuował studia filozoficzne w Zurichu (1893–1894), które ukończył doktoratem u R. Avenariusza na podstawie rozprawy *Bemerkungen zur neueren physiologischen Psychologie in Deutschland mit besonderer Berücksichtigung der Aufmerksamkeit* (wyd. pt. *Die moderne physiologische Psychologie in Deutschland*, Z 1895). Po powrocie do kraju podjął badania nad wrażeniami ludzkimi, stając się prekursorem tego typu eksperymentów naukowych w Polsce. W 1900 habilitował się i wyjechał do Paryża, a następnie do Cambridge, gdzie uczestniczył w kongresie psychologicznym.

Po powrocie do Krakowa prowadził wykłady z psychofizyki. W 1903 zorganizował Zakład Psychologii Doświadczalnej na UJ, zostając jej kierownikiem. W 1905 został prof. tytularnym. Podczas wyjazdu do Anglii i USA zapoznał się z najnowocześniejszymi pracownikami psychologicznymi oraz wziął udział w kongresie psychologów w New Haven (1906). W 1911 został następcą S. Pawlickiego na Katedrze Filozofii UJ; wykładał też psychologię ogólną, inspirując tamtejsze środowisko naukowe do podejmowania eksperymentów psychologicznych pod swoim kierunkiem. Rezultaty tych badań zostały ogłoszone w języku franc. (autorami tej publikacji byli m.in. T. Strzembosz, M. Rytel, M. Podhorodecki, W. Szewczuk). Do uczniów i współpracowników H. należał m.in. L. Chwistek, a w czasach późniejszych N. Łubnicki.

W 1928 zorganizował Studium Pedagogiczne na UJ, a w 1929 Naukowe Tow. Pedagogiczne. Należał do Tow. Naukowego Warszawskiego i American Academy of Political and Social Sciences oraz PAU. Przez 15 lat był red. wychodzącego od 1923 „Kwartalnika Filozoficznego”. W 1950 zainicjował wydawanie serii wydawniczej Biblioteka Klasyków Psychologii.

Opublikował m.in.: *O stosunku pojęć i zasad fizycznych do filozofii* (PF 2 (1898/1899) z. 1, 73–87, z. 2, 19–46); *Jeden z kierunków psychologii i filozofii współczesnej* (Biblioteka Warszawska 59 (1899), 101–123); *O tzw. energii właściwej zmysłów* (Wszechświat 18 (1899) z. 12, 177–183); *O wahaniach*

natężenia zaledwie dostrzegalnych wrażeń optycznych i akustycznych (Kr 1899); *Zależność kierunków filozoficznych od metod nauk przyrodniczych* (Kosmos 44 (1899), 272–288); *Zur Prinzipienfrage der Psychologie* (Z 1899); *Krytyczny przegląd dotychczasowych badań nad wrażeniami barwnymi. Studium z dziedziny teorii poznania* (Kr 1900); *O stałości wrażenia zaledwie dostrzeganego przy użyciu tonów czystych* (Kr 1900); *Co to jest filozofia?* (PF 4 (1901), z. 4, 555–558); *O metodologii nauk. Wykład wstępny, wypowiedziany dn. 23 IV 1901 r.* (PF 4 (1901) z. 3, 257–269); *Teorie i wyniki badań psychologicznych* (I: *Badania wrażeń zmysłowych*, Wwa 1902); *O rozwoju metod badań naukowych* (Kr 1907); *Psychologia uczuć* (Kr 1907); *Johannes Scotus Eriugena i Spinoza* (Kr 1909); *Filozofia grecka do Platona (Rozwój zagadnień)* (Wwa 1914); *Zarys historii filozofii* (I/1: *Filozofia grecka*, Wwa 1925, I/2: *Filozofia średniowieczna*, Wwa 1930; pod zmienionym tytułem: *Zarys historii filozofii średniowiecznej*, Wwa 1963). Pośmiertnie wydano: *U podstaw psychologii i inne pisma* (Wwa 1988).

Rozumienie filozofii. Na poglądy filozoficzne H. wpłynął tzw. drugi pozytywizm, zwł. empiriokrytycyzm. Akceptacja założeń tego kierunku miała znaczenie dla kształtowania się koncepcji filozofii H., której zadanie widział w analizie warunków wszelkiego ludzkiego poznania oraz założeń teoretycznych, na jakich opierają się teorie formułowane w ramach różnych gałęzi wiedzy, a także w syntezie potocznego i naukowego poznania, obejmującego swym zasięgiem zwł. nauki ścisłe.

W ramach filozofii nauki i epistemologii podejmował badania z zakresu nauki o nauce, zajmował się analizą podstawowych pojęć naukowych i metodologią oraz filozofią nauk. Uważał, że wszelkie analizy filozoficzne powinny zostać pozbawione uprzednich założeń i uprzedzeń myślicieli je uprawiających; był zwolennikiem skrajnego empiryzmu. Twierdził, że istnieje jednorodność praw myślenia przednaukowego i naukowego, dlatego podstawą epistemologii jest psychologia. W badaniach naukowych należy rozróżniać pomiędzy faktem i jego interpretacją, czyli poglądem, który powinno się usuwać z opisu świata danego nam bezpośrednio w doświadczeniu. Biorąc za punkt wyjścia bezzałożeniową i bezpośrednią znajomość zjawisk, uczony może tworzyć na ich podstawie pojęciowe uogólnienia. Czynność tę H. nazywał obrazowaniem, a jej wytwór – obrazem. Termin „obraz”, obok

„bezpośredniości” jest oryginalnym terminem wprowadzonym przez H. do terminologii filozoficznej. Zdaniem H., możliwe jest zbudowanie przez badaczy różnej proweniencji kilku różnych obrazów świata. Nie da się podać żadnych obiektywnych kryteriów, na podstawie których można byłoby dokonać oceny, który z utworzonych obrazów jest prawdziwy, a który nie (przy założeniu, że spełnione są wszystkie warunki poprawności ich konstruowania). Zdobywanie nowej wiedzy umożliwia włączenie nowych zjawisk do całości tworzonego przez badacza obrazu świata i zrozumienie istniejących związków pomiędzy nimi. Wraz z uzyskiwaniem nowych doświadczeń oraz poszerzaniem się horyzontów badawczych i rozwojem metodologii obraz świata poszczególnych uczonych i środowisk naukowych staje się niewystarczający, chociaż dotychczasowe ich dokonania są trwałym dorobkiem naukowym całej ludzkości.

Zagadnienia filozoficzne. Badając historię filozofii starożytnej i średniowiecznej, H. analizował kształtowanie się w tych okresach nowych pojęć filozoficznych i ich wpływ na metodologię badań naukowych. W jego pracach z tego zakresu dominuje problematyka teoriopoznawcza. Uważał, że w rozwoju myśli filozoficznej różne elementy całościowego poglądu na świat decydowały o sposobie uprawiania wielu jej dziedzin. Za ważny uważał również społeczny kontekst uprawiania filozofii; zadecydował on m.in. o pojawieniu się i upowszechnieniu epikureizmu i stoicyzmu w starożytności, oraz o dominacji teocentrycznie zorientowanej myśli chrześcijańskiego średniowiecza w Europie. Zmiany zachodzące w epoce odrodzenia pod wpływem rozwoju nauk fizykalnych i techniki wpłynęły na pojawienie się przyrodniczych, a następnie pozytywistycznych koncepcji świata i człowieka.

Krytycznie ustosunkowując się do zagadnień antropologicznych podejmowanych przez filozofów początków epoki odrodzenia, H. głosił pogląd, że pojmowanie człowieka jako wyłącznie substancji świadomej spowodowało w późniejszych okresach rozwoju ludzkiej myśli pojawienie się dualistycznych koncepcji człowieka, które – jako fałszywe – powinny zostać przezwyciężone przez psychologię, będącą nauką o ludzkim zachowaniu i badającą jednostkę ludzką w ten sam sposób, jak każde inne zjawisko należące do świata rzeczy. Mając to na względzie postulował prowadzenie badań

eksperymentalnych (m.in. dotyczących uczuć, uwagi oraz postrzegania przestrzennego człowieka).

Ustosunkowując się do neopozytywistycznych sporów o istnienie duszy ludzkiej oraz jej istotnych cech i właściwości, H. w początkowym okresie swych dociekań filozoficznych uważał, że współczesne mu nauki empiryczne badające naturę człowieka obaliły pogląd o substancjalności duszy. W późniejszym okresie zmienił swe stanowisko, głosząc tezę, że nie da się tego poglądu jednoznacznie udowodnić, ponieważ jego ewentualne przyjęcie wynika z indywidualnych filozoficznych przekonań nie podlegających naukowej weryfikacji.

Księga pamiątkowa ku czci prof. W. H., Kr 1927; B. J. Gawecki, *Polscy pozytywiści*, SPCh 2 (1966) z. 1, 7–27; W. Bobrowska-Nowak, *Pionierzy psychologii naukowej w Polsce*, Ka 1971, 148–149; J. Garewicz, FPS 112–113; J. Pieter, *Historia psychologii*, Wwa 1972, 1974², 396–397, 399, 407; W. Szewczuk, *W. H. – filozof, psycholog, pedagog (w stulecie urodzin)*, Przegląd Psychologiczny 15 (1972) z. 1, 17–29; W. Bobrowska-Nowak, *Początki polskiej psychologii*, Wr 1973, 159–161; *Zarys dziejów filozofii polskiej, 1815–1918*, Wwa 1983, 1986², 308–311, 318, 513, 537; W. Szewczuk, *Władysław H. – prekursor psychologii obiektywnej*, w: W. Heinrich, *U podstaw psychologii i inne pisma*, Wwa 1988, 7–29; S. Borzym, *Filozofia polska, 1900–1950*, Wr 1991; tenże, *Panorama polskiej myśli filozoficznej*, Wwa 1993; R. Waszkinel, EK VI 638–639.

Ryszard Polak